

PROCES PRIDRUŽIVANJA
REPUBLIKE SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI
- ODGOVORI NA PITANJA IZ
UPITNIKA EVROPSKE KOMISIJE -

Republika Srbija je u januaru 2011. godine predala Evropskoj Komisiji Odgovore na pitanja iz Upitnika Evropske Komisije, a na osnovu kojih odgovora će Evropska Komisija izraditi Mišljenje (Avis) o tome da li je Srbija spremna za status kandidata, kao i da li je spremna za sledeću fazu – definisanje okvirnog datuma za pregovore o pristupanju, o čemu konsenzusom odlučuju države članice EU.

Upitnik Evropske Komisije sadrži 2.483 pitanja i potpitanja, razvrstanih u šest aneksa i 33 poglavlja.

Pitanja koja se tiču ostvarivanja prava deteta pretežno su sadržana u poglavljima:

1. Politički kriterijumi I – Demokratija i vladavina prava
2. Politički kriterijumi I – Ljudska prava
3. Poglavlja 19 – Socijalna politika i zapošljavanje
4. Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava
5. Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost
6. Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura

Iako Upitnik sadrži i druga poglavlja koja se tiču oblasti koje su od značaja i sa stanovišta prava deteta (npr. Poglavlje 27 – Zaštita životne sredine, Poglavlje 28 – Potrošači) odgovori države u tim poglavljima ne sadrže pitanja zaštite i ostvarivanja prava deteta).

U delu I Politički kriterijumi – Ljudska prava i Demokratija i vladavina prava navedeni su svi ratifikovani međunarodni dokumenti koji se odnose na prava deteta sa datumima ratifikacije i navedeni pojedini državni organi i radna tela od značaja za ostvarivanje prava deteta (Zamenik zaštitnika građana za prava deteta, Odbor za prava deteta).

U ovom poglavlju ima svega nekoliko pitanja koja se konkretno odnose na prava deteta (pravo na obrazovanje, pravo na rad) premda su ova pitanja detaljnije razrađena u drugim poglavljima, ali se u odgovorima na pojedina pitanja iz oblasti ostvarivanja ljudskih prava navode i podaci od značaja za pitanja ostvarivanja prava deteta (najviše pitanja iz oblasti krivičnog postupka, a koja se tiču i maloletničkog pravosuđa).

Pitanja u Poglavlju 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, iz oblasti prava deteta, uglavnom se odnose na ostvarivanje prava deteta na rad i zaštitu deteta od

eksploatacije i dečjeg rada, kao i na identifikovanje ranjivih grupa i odgovora države na nivou politike za pojedinačne ranjive grupe.

Tako upitnik sadrži pitanja o minimalnoj starosnoj granici za zapošljavanje, radnom vremenu, merama koje je država donela protiv dečjeg rada kao i koracima koji se preduzimaju radi zaštite fizičkog i moralnog integriteta deteta. Odgovori države se uglavnom zasnivaju na navođenju propisa sadržanih u Zakonu o radu.¹ Takođe, u odnosu na postojeće mere za zaštitu deteta od dečjeg rada i eksploatacije, u Odgovorima države se navode odredbe Porodičnog zakona,² Krivičnog zakonika,³ praksa organa starateljstva radi zaštite prava i interesa deteta, kao i dokumenti koje se odnose na zaštitu dece od nasilja - Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Posebni protokoli, Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja iz 2008. godine, a kojima je definisana multisektorska saradnja svih sistema radi zaštite dece od nasilja, čime se, na osnovu mišljenja države, obezbeđuje i rana identifikacija dece koja su u riziku od kršenja prava na zaštitu od svih oblika eksploatacije i iskorišćavanja, kao i adekvatno i blagovremeno intervenisanje svih relevantnih sistema u zajednici. Odgovor države ne sadrži jasno navođenje odredaba navedenih Protokola radi argumentovanja ove tvrdnje, a koje odredbe bi ukazale da li se i na koji način ostvaruje rano identifikovanje dečjeg rada i zaštita deteta od eksploatacije u uspostavljenom multisektorskom sistemu zaštite dece od nasilja. Takođe, u odnosu na navođenje Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja iz 2008. godine odgovor države ne sadrži podatke o dosadašnjoj implementaciji ove strategije i postignutim rezultatima u skladu sa donetim Akcionim planom za njeno sprovođenje.

U odnosu na pitanje identifikovanja ranjivih grupa i odgovora države na nivou politike za pojedinačne ranjive grupe, država, između ostalih, identifikuje kao ranjive grupe decu i mlade i navodi najznačajnije propise i dokumente koji se odnose na ove

¹ Ovim Zakonom propisani su: starosna granica od 15 godina za zasnivanje radnog odnosa, radno vreme u maksimalnom trajanju od 35 sati nedeljno, uslovi za zasnivanje radnog odnosa sa maloletnikom (obavezna saglasnost roditelja, usvojioca ili staratelja i nalaz nadležnog zdravstvenog organa kojim se utvrđuje da je maloletnik sposoban za obavljanje poslova za koje zasniva radni odnos i da takvi poslovi nisu štetni za njegovo zdravlje) i prekršajna odgovornost za poslodavca koji zasnije radni odnos suprotno odredbama ovog Zakona (novčana kazna).

² Član 81 stav 2. tačka 2. Porodičnog zakona kojim je propisano da roditelj zloupotrebljava prava iz sadržine roditeljskog prava ako izrabljuje dete sileći ga na preterani rad, ili na rad koji ugrožava moral, zdravlje ili obrazovanje deteta, odnosno rad koji je zabranjen zakonom.

³ Član 193. Krivičnog zakonika kojim je propisana krivična odgovornost roditelja, usvojioca, staraoca i drugog lica koje zlostavlja maloletno lice ili ga prinudava na preterani rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloletnog lica ili na posjaćenje ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj.

grupe. Međutim, u odgovoru na ovo pitanje vrlo oskudno se navode mere u okviru pojedinačnih politika kao i dosadašnji rezultati implementacije donetih strategija i akcionih planova.

U Poglavlju 23 – Pravosuđe i osnovna prava, pitanja koja se odnose na ostvarivanje i zaštitu prava deteta odnose se na obrazloženje uspostavljenih zakonskih, administrativnih i institucionalnih okvira radi obezbeđenja efikasne zaštite prava deteta, obezbeđivanje efikasne zaštite dece od nasilja, navođenje zakonske regulative koja se odnosi na dečji rad i rezultata implementacije tih zakonskih odredbi, obrazloženje zakonodavnih i nezakonodavnih radnji za sprečavanje diskriminacije dece pripadnika etničkih manjina, dece sa invaliditetom, dece koja žive u udaljenim krajevima na osnovu pola, statusa pri rođenju ili drugog, preduzetih mera za promovisanje i olakšanje upisa sve dece u zvanična dokumenta i opisivanje postupka vođenja briga o siročadima i sistema hraniteljskih porodica.

Najobimniji odgovor u ovom poglavlju odnosi se na obrazlaganje zakonskih, administrativnih i institucionalnih okvira koji su uspostavljeni radi obezbeđenja zaštite prava deteta. Odgovor države uglavnom sadrži prikaz zakonskih odredaba i usvojenih strategija koji se odnose na određene oblasti prava deteta, kao i na navođenje postojećih državnih organa i tela koji su od značaja za ostvarivanje prava deteta. Ovaj odgovor razmatra sledeća pitanja (prava deteta): definicija deteta, najbolji interes deteta, nediskriminacija, ljudska prava i slobode (pravo na život opstanak i razvoj, lično ime deteta, očuvanje identiteta, pravo na slobodu i izražavanje mišljenja, pravo na privatnost, pravo na zaštitu od mučenja i nezakonitog ili proizvoljnog lišenja slobode), dete u porodičnoj sredini i alternativna nega deteta (odgovornost roditelja, odvajanje od roditelja, nezakonito odvođenje i zadržavanje deteta u inostranstvu, spajanje sa porodicom, zaštita dece bez roditeljskog staranja, usvojenje, zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja), krivičnopravna zaštita dece, zdravstvena zaštita dece, socijalna zaštita i službe i ustanove za brigu o deci, životni standard, obrazovanje, uključujući stručno osposobljavanje i usmeravanje, deca u posebnim situacijama (dete izbeglica, deca u sukobu sa zakonom, pravo deteta na zaštitu od eksploataciju u radu, pravo deteta na zaštitu od seksualne eksploatacije i zlostavljanja, pravo deteta na zaštitu od trgovine i nasilnog odvođenja, pravo deteta na zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihomotornih supstanci, prava deteta pripadnika manjiske grupe).

U odnosu na ovo pitanje trebalo bi ukazati na nekoliko propusta. Prvo, deo koji se tiče definicije deteta ne sadrži podatak o nepostojanju potpune i precizne definicije deteta u zakonodavstvu Republike Srbije, niti i o neusaglašenosti termina koji se odnose na decu u različitim zakonima. Takođe, sadržaj koji se nalazi u delu pod naslovom definicija deteta uglavnom se odnosi na pitanje poslovne sposobnosti deteta, a ne na pitanje definicije. Drugo, pojedinačna prava koja su razmatrana u ovom dokumentu nisu u potpunosti u skladu sa Konvencijom UN o pravima deteta. Neka prava sadržana u Konvenciji UN se uopšte ne pominju – sloboda udruživanja i mirnog okupljanja, pravo na igru, odmor, slobodno vreme, kulturne aktivnosti i sl, dok je za ostala prava uglavnom prikazana zakonska regulativa koja se odnosi na predmetnu oblast, a ne i administrativni i institucionalni okviri koji omogućavaju efikasnu implementaciju zakonski zagarantovanih prava. Takođe, analiza zakonodavstva u odnosu na pojedinačna prava je kod nekih prava nepotpuna i ne sadrži ukazivanje na odrebe zakona koje nisu usklađene sa pomenutim zakonskim rešenjima.⁴ Treće, iako se u odgovorima države u ovom poglavlju navodi niz usvojenih strategija koje su od značaj za ostvarivanje i zaštitu prava deteta, ove strategije nisu pojedinačno razmatrane niti je dat prikaz postignutih rezultata.

Ostala pitanja u ovom poglavlju, a koja se tiču zaštite dece od nasilja, dečjeg rada, diskriminacije dece pripadnika manjina i opisivanje postupka vođenja briga o siročadima iz sistema hraniteljskih porodica sadrže pregled zakonodavstva koji se odnosi na ova pitanja, izveštaje i statistike, kao i postignuta unapređenja ostvarivanja ovih prava.

Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost sadrži samo jedno pitanje iz oblasti prava deteta i to pitanje koje se tiče rešavanja slučajeva međunarodne otmice dece prema Haškoj konvenciji o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece iz 1980. godine i statističkih podataka o broju predmeta i postignutim rezultatima. U odgovoru države se navodi da se zahtevi za vraćanje dece, odnosno viđanje dece, upućeni

⁴ Primera radi, u delu koji se tiče nezakonitog odvođenja deteta u inostranstvo i spajanja sa porodicom naveden je Zakon o putnim ispravama (Sl. glasnik 90/07, 104/07 i 76/10) kojim je propisano da zahtev za izdavanje putne isprave za maloletna lica podnosi roditelj uz pismenu saglasnost drugog roditelja (saglasnost drugog roditelja nije potrebna u tačno navedenim slučajevima). Međutim, odgovor države ne sadrži navode da se *Zakonom o zaštiti državne granice* daje mogućnost detetu da, nakon dobijanja pasoša, samostalno putuje, što znači da mu nije potrebna posebna roditeljska saglasnost te da ovo zakonsko rešenje može dovesti do ozbiljnih zloupotreba u praksi, te je potrebna hitna izmena i dopuna ovog dela zakona.

Ministarstvu pravde Republike Srbije kao Centralnom izvršnom organu, po prijemu upućuju nadležnom sudu na postupanje, da je prosečna dužina sudskog postupka 6 meseci, da je ukupan broj podnetih zahteva u periodu 2007-2010. godine 60, s tim što se pojedinačno navodi da je broj zahteva po kojima se i dalje postupa 31, dok je 29 zahteva okončano i to 20 vraćanjem deteta roditelju aplikantu, 4 odbijanjem vraćanja deteta i 5 povlačenjem zahteva od strane podnosioca. Imajući u vidu da je u odgovorima države navedeno da je prosečna dužina trajanja sudskog postupka 6 meseci, a da je u poslednje tri godine rešeno 29 od 60 zahteva (svega 50% podnetih zahteva u poslednje tri godine), postavlja se pitanje na koji način je izvedena statistika prosečne dužine sudskog postupka u slučajevima međunarodne otmice dece, te je bilo potrebno navesti pojedinačno trajanje svih podnetih zahteva u protekle tri godine, kao i broj podnetih zahteva u svakoj godini.

U Poglavlju 26 – Obrazovanje i kultura dat je detaljan pregled obrazovnog sistema i to kako u smislu zakonodavnih okvira, tako i u smislu detaljnog pregleda realizovanih projekata, postignutih rezultata i navođenja statističkih podataka od značaja iz ove oblasti. Posebna pažnja u ovom delu je posvećena pitanjima usavršavanja profesora i merama za omogućavanje jednakog pristupa obrazovanju za svu decu bez diskriminacije.

U spisku dodatnih pitanja, nakon predaje Odgovora Republike Srbije, Evropska Komisija je tražila dopunu odgovora i iz oblasti prava deteta. U tom smislu traženo je od Republike Srbije da dostavi statističke podatke o broju dece koja trenutno žive u institucijama i broju dece sa posebnim potrebama koja trenutno žive u institucijama. U odnosu na pitanje obrazovanja, dodatna pitanja se tiču navođenja broja dece koja su uključena u sistem ranog/predškolskog obrazovanja, a posebno broja romske dece i preduzetih koraka za povećanje resursa za rad sa decom sa posebnim potrebama. Od države je traženo i da navede konkretne akcije koje su preduzete za povećanje socijalnog standarda romske dece i njihovo uključivanje u obrazovni sistem i sprečavanje preranog napuštanja obrazovanja. Dodatna pitanja iz oblasti obrazovanja odnose se i na pojašnjenje stepena autonomije koju škola ima po pitanju časova koji su uključeni u plan i program i uloge socijalnih partnera u stručnom obrazovanju i obuci. U odnosu na pitanje maloletničkog pravosuđa dodatna pitanja se odnose na položaj maloletnika u pritvoru, kao i na preduzete korake za zaštitu dece žrtava

krivičnog dela. Takođe postoje dodatna pitanja koja se odnose i na oblast diskriminacije, a naročito na navođenje strategija za zaštitu diskriminacije romske dece u obrazovnom i zdravstvenom sistemu, kao i na zaštitu od diskriminacije pravno nevidljive dece, dece pripadnika manjina, dece izbeglica i dece sa posebnim potrebama.